

การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ
The Models of Buddhist – Based Tourism, the Buddha’s Relics in
Urangadhatu Legend

นางสาวจากรุวรรณ ภักดีดำรงฤทธิ์^๑

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) ศึกษาประวัติความเป็นมาและ
อัตลักษณ์ของพระธาตุตามตำนานอุรังคธาตุ เฉพาะ ๓ พระธาตุ ได้แก่ พระธาตุพนม พระธาตุ
เชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง (๒) ศึกษากระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนาน
อุรังคธาตุของวัดที่ตั้งพระธาตุทั้ง ๓ วัด (๓) เสนอรูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตาม
ตำนานอุรังคธาตุ

ผลการวิจัยพบว่า ตำนานอุรังคธาตุกล่าวถึงเส้นทางการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าที่
อาณาจักรศรีโคตรบูร และการสร้างพระธาตุเจดีย์แถบกลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งรวมถึงพระธาตุพนม
พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง ที่มีต้นกำเนิดและพัฒนาการที่เชื่อมโยงกัน การท่องเที่ยวตาม
ตำนานอุรังคธาตุเป็นการเรียนรู้หลักธรรมคำสอน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจ
เข้าถึงหลักธรรมซึ่งมีสื่อสัญลักษณ์ที่สำคัญคือ พุทธศิลป์ พุทธสถาน โบราณสถาน วัฒนธรรม และ
วิถีชีวิต ดังนั้นการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุจึงจัดเป็น ๕ รูปแบบ คือ
การท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์พุทธศิลป์ การท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างศรัทธา ปัญญา และบำเพ็ญบุญ
กิริยาวัตร ๑๐ การท่องเที่ยวเชิงวิชาการเพื่อการศึกษาวิจัยพุทธประวัติและตำนาน การท่องเที่ยว
เพื่อสักการะพระธาตุตามประเพณี การท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพทางครอบครัว

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา, ตำนานอุรังคธาตุ, พระธาตุพนม, พระธาตุเชิงชุม,
พระธาตุอิงฮัง

---

^๑ นิสิตปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

This research is 3 objectives, namely: (1) to study history and identity of Phra That based on Urangadhatu Legend: Phra That Pranom, Phra That Choeng Chum, Phra That Ing Hang, (2) to find out the Buddhist – Based tourism process, the Buddha’s Relics in Urangadhatu Legend, and (3) to offer the Models of Buddhist – Based Tourism, process, the Buddha’s Relics in Urangadhatu Legend.

The results indicated that Urangadhatu Legend mentioned about the Buddha visited Srikotaboon empire and pagoda building along Mekong river including Phra That Pranom, Phra That Choeng Chum, Phra That Ing Hang. The Buddha’s Relics in Urangadhatu Legend focuses on learning Buddhist Dharma and aims to promote travelers comprehend Dharma. All of three Phra That act for the symbols, including Buddhism artistic work, Buddhist place, ancient remains culture, folkways. Thus, the tourism could be divided into 5 forms: tourism for Buddhist arts, for wisdom bases of 10 meritorious action, for cultural worship, and for family relationship.

Keywords: Buddhist – Based Tourism, Urangadhatu Legend, Phra That Pranom, Phra That Choeng Chum, Phra That Ing Hang

๑. บทนำ

พุทธศาสนิกชนได้มีการสืบทอดความเชื่อต่อเนื่องกันตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันเกี่ยวกับการไหว้สักการะพระธาตุอันเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าและพระอริยสงฆ์นั้นว่า จะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ อีกทั้งอันสืบผลบุญจากการบูชาและสร้างกุศลกับพระธาตุนั้นใหญ่หลวงมาก ด้วยอานุภาพความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุจะทำให้เกิดสิริมงคลในชีวิต จึงทำให้การท่องเที่ยววิถีพุทธหรือการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาได้เพิ่มความนิยมมากขึ้น โดยมีจุดหมายเพื่อบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ตามคติพระพุทธศาสนา การเดินทางเพื่อไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปฏิบัติธรรม เข้าร่วมศาสนาพิธี ตลอดจน เยี่ยมชม และศึกษาแหล่งศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งวัดในกลุ่มตำนานองค์พระธาตุ และกลุ่มพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ มีความพร้อมทางกายภาพที่จะรองรับนักท่องเที่ยว และในด้านนักท่องเที่ยวเองก็ให้ความสำคัญกับการไปสักการะพระธาตุต่างๆ มากขึ้น มีการจัดการท่องเที่ยวไหว้พระธาตุประจำปีเกิด ไหว้พระธาตุประจำวันเกิด ไหว้พระธาตุตามประเพณี เป็นต้น

ตำนานอุรังคธาตุ เป็นตำนานที่ได้รวบรวมคติความเชื่อของชาวลาวและไทยทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง คำว่าอุรังคธาตุหมายถึงพระบรมธาตุส่วนหน้าอกของพระพุทธเจ้า เนื้อหาในตำนานแยกออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ ประเภทนิทานปรัมปรา (Myths) และประวัติดุคคลสำคัญของลาว ในส่วนที่เป็น

นิทานปรัมปรา^๑นั้นได้กล่าวอ้างไว้ว่าประกอบไปด้วยอุรังคธาตุนิทาน หรือตำนานเดิมของพระธาตุพนม ในลักษณะของบาทลักษณะนิทาน คือนิทานปรัมปราที่เกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาอื่นๆ โดยเฉพาะรอยพระพุทธบาทในที่ต่างๆ แถบสองฝั่งแม่น้ำโขง ในดินแดนประเทศไทย-ลาว ปัจจุบัน และเรื่องศาสนนครนิทานอันเป็นนิทานปรัมปรา^๒ ในตำนานได้กล่าวถึงพุทธทำนายเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จมายังดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขง การนำพระอุรังคธาตุมาบรรจุไว้ในพระธาตุพนม และกล่าวถึงพระธาตุองค์อื่นๆ เช่น พระธาตุเชิงชุม พระธาตุอิงฮัง พระธาตุภูเพ็ก พระธาตุนารายณ์เจงเวง พระธาตุหล้าหนอง พระบาทเวินปลา รอยพระพุทธบาทอื่นๆ อีกทั้งได้กล่าวถึงการเกิดของภูมิประเทศ ภูเขา แม่น้ำต่างๆ ซึ่งเกิดจากการกระทำของนาค การเคลื่อนย้ายและความสัมพันธ์ของชุมชนโบราณในยุคนั้น ได้แก่แคว้นศรีโคตรบูร หนองหานหลวง หนองหานน้อย แคว้นอโยธยา แคว้นจูลณี และอินทปัฐนคร เป็นต้น ซึ่งในงานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะพระธาตุตามตำนานอุรังคธาตุซึ่งนำมาศึกษาเชื่อมโยงเป็นรูปแบบการทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ ๓ พระธาตุ คือ

๑. พระธาตุพนม หรือเรียกตามแผ่นทองจารึกซึ่งจารึกไว้ในสมัยเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กแห่งนครเวียงจันทร์มาบูรณะใน

^๑ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, *อุรังคนิทานตำนานพระธาตุพนม*, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๒๓.

พ.ศ. ๒๒๓๖-๔๕ ว่า “ธาตุพนม” เป็นพุทธเจดีย์ที่บรรจุพระอัฐิธาตุ (กระดูกส่วนพระอูระ) ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีรูปทรงสี่เหลี่ยมประดับตกแต่งด้วยลวดลายอันวิจิตรปราณีตทั้งองค์ มีความหมายทางพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง สูงจากระดับพื้นดิน ๕๓ เมตร ฉัตรทองคำสูง ๔ เมตร รวมเป็น ๕๗ เมตร ประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ตำบลและอำเภอธาตุพนม จังหวัด นครพนม อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ห่างจากแม่น้ำโขงอันเป็นเส้นกั้นเขตแดนระหว่างประเทศลาวกับประเทศไทยประมาณ ๕๐๐ เมตร^๑

๒. พระธาตุเชิงชุมเป็นปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองสกลนครมาแต่โบราณ เป็นเอกลักษณ์ของเมืองสกลนคร ดวงตราประจำจังหวัดเป็นรูปองค์พระธาตุประดิษฐานอยู่กลางดวงตราและคำขวัญประจำจังหวัดมีว่า “พระธาตุเชิงชุมคู่บ้าน พระตำหนักภูพานคู่เมือง งามลือเลื่องหนองหานแลตระการตาปราสาทผึ้งสวยสุดซึ้งสาวภูไท ถิ่นมั่นในพุทธธรรม”^๒ คำว่าพระธาตุเชิงชุมมาจากคำศัพท์

๓ คำ รวมกันคือ พระธาตุ หมายถึง เจดีย์ที่บรรจุสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก เชิง เป็นภาษาเขมร แปลว่า ตีน ในที่นี้หมายถึงรอยพระบาทของอดีตพระพุทธเจ้า ๔ พระองค์ ชุมเป็นภาษาท้องถิ่นอีสาน แปลว่าประชุมหรือชุมนุม พระธาตุเชิงชุม จึงหมายถึงเจดีย์ที่มีรอยพระบาทของพระพุทธเจ้ามารวมกันอยู่ ๔ รอย^๓ พระธาตุเชิงชุมประดิษฐาน ณ วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร เดิมชื่อวัดพระธาตุศาสนาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

๓. พระธาตุอิงฮัง คำว่า “อิงฮัง” เป็นคำในภาษาลาว หมายถึง “พึงรัง” หรือ “พึงต้นรัง” ในภาษาไทย (ต้นรัง เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ต้นสาละ ซึ่งเป็นต้นไม้สำคัญในตำนานแห่งพระพุทธประวัติ)

ตำนานอัฐิธาตุ^๔ กล่าวว่า ในสมัยพุทธกาลองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จเปิดโลกและรับอาราธนามาฉันภัตตาหารที่บริเวณนี้ ต่อมาพระเจ้าสุมิตรธรรมวงศ์กษัตริย์

(กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด), หน้า ๑๓.

^๕ จังหวัดสกลนคร, **จดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน ๒๕๕๗) หน้า ๒๕.

^๖ ท้าวเพ็ดสะหมอน พอนวิสัยสัก, “**พระธาตุอิงฮัง**”, เอกสารภาษาลาวแปล เรียบเรียงและสรุปความ โดยนายนันทิวฒน สามารถ อดีตรองผู้อำนวยการสำนักข่าวกรองแห่งชาติ (เอกสารอัดสำเนา)

^๑ วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร, **ประมวลภาพประวัติศาสตร์พระธาตุพนมและภาพโบราณวัตถุค่ามหาศาลในกรุพระธาตุพนม**, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

^๒ สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, **กฐินพระราชทานวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๕**.

ผู้ปกครองอาณาจักรศรีโคตรบองได้สร้างพระธาตุองค์นี้ขึ้นพร้อมตั้งชื่อว่าพระธาตุอิงฮัง เมื่อถึงศตวรรษที่ ๙ อาณาจักรศรีโคตรบอง เริ่มเสื่อมอ่อนแอลงชนชาติขอมได้รุกเข้ามามีอำนาจแทน พระธาตุอิงฮัง จึงถูกตัดแปลงเป็นเทวสถานของศาสนาพราหมณ์ ภายใต้การนำของพระเจ้าสุมนธิดราชราชาได้มีการสร้างต่อเติมองค์พระธาตุ ตกแต่งลวดลายประติมากรรมเป็นเรื่องเมถุนสังวาสและรามายณะ นับแต่นั้นมาลักษณะศิลปกรรมของพระธาตุอิงฮัง จึงเป็นศิลปะแบบขอมโบราณพร้อมกับเรียกชื่อว่า อินทรปราสาท

พระธาตุอิงฮังอยู่เมืองคันทะบุลี แขวงสะหวันเขตพระธาตุองค์นี้เป็นพระธาตุคู่แขวงสะหวันเขต โดยมีคำขวัญแขวงสะหวันเขต กล่าวว่า “ปูชนียสถานพระธาตุอิงฮังงามสง่า” สบายดีพระธาตุอิงฮัง เป็นพระธาตุสำคัญและศูนย์กลางศรัทธาของชาวสะหวันเขตและชาวลาว เป็นพระธาตุเก่าแก่อายุกว่า ๒๐๐๐ ปีและได้ขึ้นทะเบียนไว้ให้เป็นมรดกแห่งชาติลาว เชื่อกันว่าเป็นพระธาตุคู่แฝดของพระธาตุพนม ในองค์พระธาตุบรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนกระดูกสันหลังของพระพุทธเจ้า^๓

พระธาตุเจดีย์ เป็นศูนย์รวมของศรัทธา และ ก่อให้เกิดวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตชุมชนที่เกี่ยวข้องเนื่องยึดโยงมาจากความเชื่อ ศรัทธาในพระพุทธศาสนา อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ การบูชาพระเจ้า จากความหลากหลายนี้ประกอบกับ

ความทับซ้อนของกาลเวลาและประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ตำนานของการสร้างพระธาตุทั้งสามองค์มิใช่การสร้างพุทธศาสนสถานเพื่อให้แล้วเสร็จเป็นพุทธบูชา แต่เป็นการสร้างด้วยใจเป็นประธานมุ่งหวังจะสร้างสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตเพื่อน้อมถวายแต่สิ่งทีตนเองเคารพนับถือสูงสุดและได้สืบเนื่องจากศรัทธานี้มาจนปัจจุบัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระธาตุทั้งสามองค์ที่มีคติความเชื่อ ศรัทธา เป็นปัจจัยก่อกำเนิดและพัฒนาการสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน โดยนำมาเป็นองค์ความรู้ในการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอูรังคะธาตุ พระธาตุทั้งสามเป็นสัญลักษณ์และเป็นภาพสะท้อนของสังคมซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองฝั่งโขง โดยการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและสร้างความเชื่อถือ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ผ่านการท่องเที่ยวตามตำนานอูรังคะธาตุ ซึ่งสามารถจัดการท่องเที่ยวได้หลากหลาย เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีพุทธศิลป์ การท่องเที่ยว เพื่อเสริมสร้างศรัทธาปัญญา บำเพ็ญบุญกุญญาวิบัติ ๑๐ หรือการท่องเที่ยวเชิงวิชาการ ศึกษาพุทธประวัติ เป็นต้น โดยเน้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ของพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวให้ซึมซับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาปัญญา โดยมีศรัทธาเป็นพื้นฐาน และร่วมกันใช้พลังศรัทธาถนอมรักษาพระพุทธศาสนาให้เป็นไปตามวิถีแห่งพุทธและสืบทอดต่อไปในอนาคต

^๓สัมภาษณ์ ดร. สุพันธ์ แก้วมีไช, เจ้าแขวงสะหวันเขต, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๘.

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และอัตลักษณ์พระธาตุตามตำนานอรัญคธาตุ เฉพาะ ๓ พระธาตุ ได้แก่ พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง

๒. เพื่อศึกษากระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอรัญคธาตุของวัดที่ตั้งพระธาตุทั้ง ๓ วัด

๓. เสนอรูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอรัญคธาตุ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) ซึ่งประกอบด้วย การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างด้วยคำถามปลายเปิดรวม ๕๐ คน และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) จำนวน ๙ คน รวมทั้งสิ้น ๕๙ คน โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็น ๓ ขั้นตอน มีรายละเอียดดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมเอกสารต่าง ๆ จากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา ฎีกา ตำนานอรัญคธาตุ ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือประวัติวัดพระธาตุพนม ประวัติวัดพระธาตุเชิงชุม ประวัติวัดพระธาตุอิงฮัง งานวิจัย เอกสารวารสาร บทความ และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้อง

๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้การสัมภาษณ์ ๒ แบบดังนี้ ๑)

การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างด้วยคำถามปลายเปิดกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักท่องเที่ยว ประชากรในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงวัดพระธาตุทั้งสาม และผู้ประกอบการภายในวัด รวมทั้งสิ้น ๕๐ คน และ ๒) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างโดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) เป็นการสัมภาษณ์โดยกำหนดประเด็นคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลในการสนับสนุนข้อมูลทางเอกสาร รวม ๙ คน

ผู้วิจัยได้เดินทางไปสำรวจพื้นที่ที่ทำการวิจัย คือ วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร วัดพระธาตุอิงฮัง บ้านทาด อิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สร้างความสัมพันธ์ เข้าร่วมกิจกรรม และติดต่อเพื่อขอสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยตนเอง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว และการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวตามตำนานอรัญคธาตุของวัดที่ตั้งพระธาตุทั้ง ๓ วัด

๓. นำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า เอกสารปฐมภูมิ เอกสารทุติยภูมิ และองค์ความรู้ที่ได้จากการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์มาบูรณาการและนำมาเรียบเรียงเชิงพรรณนาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอรัญคธาตุ

๔. สรุปผลการวิจัย

๑. ประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ของพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง

ตำนานอุรังคธาตุเป็นตำนานที่เล่าเรื่องในลักษณะที่เป็นศาสนประวัติ ประเด็นหลักคือประวัติ การสร้างพระธาตุพนมซึ่งเป็นมหาเจดีย์ที่เก่าแก่ที่สุดในลุ่มแม่น้ำโขง และมีเนื้อหาเกี่ยวกับการอธิบายสภาพทางภูมิศาสตร์และอาณาบริเวณของดินแดนในราชอาณาจักรลาวล้านช้าง ราชอาณาจักรไทย โดยเฉพาะภาคอีสานและรวมถึงอาณาบริเวณบ้านเมืองที่อยู่ในลุ่มน้ำโขง ความเป็นมาและการตั้งหลักแหล่งของกลุ่มชนในสมัยโบราณ เรื่องราวของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในคติทางพุทธศาสนา บอกกล่าวถึงเรื่องราวของความสัมพันธ์ระหว่างบ้านเมืองและผู้คน โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการประดิษฐานประดิษฐานพระอุรังคธาตุที่พระธาตุพนมและเป็นตำนานที่แสดงลำดับพระราชวงศ์พระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรลาวล้านช้าง ตำนานอุรังคธาตุได้กล่าวถึงเส้นทางเสด็จของพระพุทธเจ้ามายังดินแดนสองฝั่งแม่น้ำโขงผ่านแคว้นแคว้นต่างๆ ซึ่งเจ้าผู้ครองรัฐต่างๆ ได้รับพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับความเชื่อเดิมและถือปฏิบัติสืบต่อมาจนเป็นรากฐานของอารยธรรมของภูมิภาคอีสาน ในตำนานอุรังคธาตุนี้กล่าวถึงการที่พระพุทธองค์เสด็จมาโปรดดินแดนในลุ่มแม่น้ำโขงโดยเฉพาะคือในบริเวณตั้งแต่เขตจังหวัดอุดรธานี หนองคาย สกลนครและนครพนมเป็นสำคัญ ทรงประทับรอยพระบาทไว้ในท้องที่ต่างๆ เช่น ที่หนองคาย สกลนคร นครพนม ทรงกำหนดกฎกำพราในเขตอำเภอธาตุพนมเป็นสถานที่บรรจุพระอุรังคธาตุ และทำนายนการเกิดของนครเวียงจันทน์ ถัดจากพุทธทำนายก็เป็นนิยายปรัมปรา (myth) เกี่ยวกับประวัติการ

เกิดของภูมิภาค อันได้แก่แม่น้ำ ที่ราบและภูเขา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชนที่อยู่อาศัย^๕ ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาเฉพาะพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง ซึ่งมีอัตลักษณ์ ดังนี้

๑. พระธาตุพนม สร้างครั้งแรกในราว พ.ศ. ๘ ในสมัยอาณาจักรศรีโคตบูรณ ลักษณะการก่อสร้างในสมัยแรกนั้นใช้ดินดิบ ก่อขึ้นเป็นรูปเตาสี่เหลี่ยมแล้วเผาให้สุกทีหลัง ในส่วนของตำแหน่งการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้น ในครั้งแรก พระมหากัสสปะและท้าวพระยาทั้ง ๕ ได้บรรจุฝังไว้ในอุโมงค์ ดังปรากฏความในอุรังคธาตุนิทานว่า พระยาทั้ง ๕ สั่งให้คนทั้งหลายปั้นดินดิบ แม่พิมพ์ดินนั้นเอาฝ่ามือพระมหากัสสปะเป็นแบบ กว้างยาว เมื่อปั้นดินดิบได้พอแล้ว พระยาสุวรรณภิงคารเริ่มขุดหลุมด้วยพระองค์เอง ก่อน ต่อจากนั้นพระยาจุฬณีพรหมทัต พระยาอินทปัฐนคร พระยาคำแดง พระยานันทเสน จึงขุดตามลำดับอาวุโส กว้างด้านละสองวาของพระมหากัสสปะ ท้าวพระยาทั้ง ๕ ได้ทรงบริจาคตริพย์สิ่งของรองบูชาไว้ในแต่ละด้านที่แต่ละองค์ทรงขุดอุโมงค์แล้วต่อจากนั้นพระมหากัสสปะพร้อมด้วยพระอรหันต์ทั้งหลาย และท้าวพระยาทั้ง ๕ จึงได้นำเอาพระอุรังคธาตุเข้าไปประดิษฐานไว้ในอุโมงค์นั้น^๖

^๕ เมืองโบราณ, พระธาตุพนม, ศรีศักรวัลลิโภดม, ตำนานอุรังคธาตุกับความคิดคำนึงทางโบราณคดี, (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์ ๒๕๑๘) หน้า ๑๑๐.

^๖ พระเทพรัตนโมลี (แก้ว กนตภาโส), อุรังคนิทาน: ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร),

๒. พระธาตุเชิงชุม เป็นสถานที่ที่ พระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดพระยาสุวรรณ กิงคารและได้ตรัสเล่าว่าสถานที่นี้เป็นที่ ประดิษฐานรอยพระบาทของอดีต พระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคม และพระกัสสปะ รวมทั้ง พระพุทธองค์เองอีกหนึ่งรอย และในภายภาค หน้าพระศรีอาริยมุตไตรย อนาคต พระพุทธเจ้าก็จะเสด็จมาประทับรอยพระ พุทธบาทไว้อีกพระองค์หนึ่งเป็นองค์ที่ ๕ เมื่อ ครบทั้ง ๕ พระองค์แล้วจะไม่มีพระพุทธเจ้ามา ประทับรอยพระพุทธบาทอีก เพราะหมดสมัย พระพุทธเจ้าในภัทรกาลนี้แล้ว ทำให้สถานที่นี้ เป็นที่รวมของรอยพระพุทธรูปของ พระพุทธเจ้าครบทั้ง ๕ พระองค์ในภัทรกาลนี้ พระยาสุวรรณกิงคารเมื่อได้สดับพระ ธรรมเทศนาแล้วมีพระทัยเลื่อมใสประสงค์จะ ตัดเศียรถวายเป็นพุทธบูชา แต่พระราชเทวีทูล ทัดทานไว้ พระยาสุวรรณกิงคารจึงทรงถอด มงกุฎทองคำค่านับแสนตำลึงออกบูชาแทน ต่อมาโปรดให้สร้างอุโมงค์ด้วยหินครอบรอย พระพุทธบาทและมงกุฎไว้ ผู้คนจึงเรียก พระธาตุเชิงชุมมาจนทุกวันนี้^{๑๐}

๓. พระธาตุอิงฮัง เป็นพระธาตุสำคัญ และศูนย์กลางศรัทธาของชาวสะหวันนะเขต และชาวลาว เชื่อกันว่าเป็นพระธาตุคู่แฝดของ

พระธาตุพนม ในองค์พระธาตุบรรจुพระบรม สารีริกธาตุส่วนกระดูกสันหลังของ พระพุทธเจ้า โดยความเชื่อว่าเมื่อพระศาสดา ยังมีพระชนม์อยู่ ได้เสด็จมายังบริเวณที่เป็น พระธาตุอิงฮังในปัจจุบัน พระยาสุมิตตรธรรม ได้ก่ออุโมงค์มีลักษณะเหมือนกับอุโมงค์ที่บรรจุ พระอัฐธาตุ พระอรหันต์ทั้ง ๕ จึงไปสู่มือง ราชคฤห์ นำเอาพระบรมธาตุสันหลังของ พระศาสดามาบูชาปนาไว้ ณ ที่นั้น^{๑๑} พระธาตุ อิงฮังเป็น

ศาสนสถานแบบขอมผสมลาวล้าน ช้างกับอารยธรรมฮินดู องค์พระธาตุเจดีย์ ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม ฐานและส่วนล่าง ขององค์สถูปเป็นศิลปะดั้งเดิมแบบขอม ด้านบนและยอดเป็นศิลปะแบบล้านช้าง ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ปางต่างๆ ในกำแพงแก้ว เป็นส่วนที่ต้องห้ามไม่ให้สตรีเข้าภายใน

สถาปัตยกรรมภาพแกะสลักแนว กามาวิจิตรของฮินดูเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ได้รับการบูรณะในสมัยอาณาจักรล้านช้างและ สมัยฝรั่งเศสปกครอง ฐานเบื้องล่างองค์ พระธาตุเจาะเป็นช่อง ประดิษฐาน พระพุทธรูปปางต่างๆ ในศตวรรษที่ ๑๔ ชนชาติลาวได้เข้ามามีอำนาจแทนขอม สมัย พระโพธิสารราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้าน ช้าง ซึ่งเลื่อมใสพุทธศาสนาได้นำ พุทธศาสนิกชนบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม พระธาตุอิงฮัง พระธาตุโพนคิมใหญ่ จนถึงสมัย พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้ต่อเติมศิลปะล้าน

พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: นิลนาราการ พิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๑-๓๒.

^{๑๐} จังหวัดสกลนคร, **จดหมายเหตุการณบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๒๓-๒๕.

^{๑๑} พระเทพรัตนโมลี (แก้ว กนตภาโส), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒.

ข้างเข้าไปในองค์พระธาตุอิงฮัง และเสริมยอดดวงปี ดัดแปลงให้เป็นพระธาตุทางพระพุทธศาสนา โดยฐานพระธาตุแต่ละด้านกว้าง ๙ เมตร สูง ๒๕ เมตร ปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน^{๑๒}

๒. กระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุของวัดที่ตั้งพระธาตุ ทั้ง ๓ วัด

การวิจัยในครั้งนี้ได้กำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของพระธาตุ ตามตำนาน

อุรังคธาตุทั้ง ๓ องค์ซึ่งประดิษฐานอยู่บริเวณที่ใกล้เคียงกันในแถบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่ง ทำให้ การ เดินทาง ท่อง เที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุสามารถเชื่อมต่อกันได้โดยง่าย นอกจากนี้ระบบการคมนาคมมีหลากหลายช่องทางและสะดวกสบาย ทำให้พุทธศาสนิกชนหรือนักท่องเที่ยวเดินทางไปนมัสการพระธาตุทั้ง ๓ ได้สะดวก แต่ละวัดที่ตั้งพระธาตุ มีการเชื่อมโยงติดต่อประสานงานกันมาอย่างต่อเนื่องและมีการจัดกิจกรรมร่วมกัน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ทำกิจกรรมไหว้พระธาตุประจำวันเกิด ต่อยอดการทำงานเชื่อมโยง แหล่งท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น สหพันธรัฐลาวและพระธาตุศรีโคตรบอง เคยใช้ชื่อว่าไหว้พระธาตุประจำวันเกิด ประกอบกับจะมีเส้นทางเชื่อมโยงคือพระธาตุเชิงชุม พระธาตุอิงฮัง และปี ๒๕๕๙ ทาง

ภูมิภาคภาคอีสานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยก็ต่อยอดคือเส้นทางตามรอยพระอุรังคธาตุเพิ่มขึ้น^{๑๓}

เส้นทางการเดินทางมีความสะดวกทั้งทางเครื่องบินและทางรถยนต์ โดยเริ่มจากกรุงเทพมหานคร เดินทางไปจังหวัดสกลนคร นมัสการพระธาตุเชิงชุม และหลวงพ่อบุญรอดพระคูบ้านคูเมืองของจังหวัดสกลนคร แล้วมุ่งสู่จังหวัดนครพนม เพื่อนมัสการพระธาตุพนม ซึ่งความยิ่งใหญ่ขององค์พระธาตุมีอิทธิพลต่อศิลปวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและโบราณวัตถุที่ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมรัตนโมลีศรีโคตรบวรพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดนครพนม เพื่อชมบรรยากาศวิถีชีวิตชาวอีสาน ริมฝั่งแม่น้ำโขง

จากนั้นเดินทางไปยังแขวงสะหวันนะเขต สาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว ผ่านจุดเชื่อมต่อจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันเขต ข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ ๒ เพื่อไปนมัสการพระธาตุอิงฮัง และชมความวิจิตรงดงามของจิตรกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากฮินดู เรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวลาว เดินทางกลับมาประเทศไทยทางจังหวัดมุกดาหาร และสามารถโดยสารเครื่องบินกลับกรุงเทพฯที่จังหวัดนครพนมหรือจังหวัดสกลนคร แต่อย่างไรก็ตามเส้นทางการท่องเที่ยวนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้

^{๑๒} จารุตา เต็มโชค, “สถานที่ท่องเที่ยวในสหพันธรัฐลาว”, วารสารดำรงราชานุภาพ, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๔๔ (๒๕๕๕), หน้า ๘๔.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายอดิศักดิ์ เทพอาสน์, ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนมและผู้เกี่ยวข้อง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

เนื่องจากระบบการคมนาคมเอื้อต่อการเดินทางท่องเที่ยวพระธาตุทั้ง ๓ แห่ง

จากผลการศึกษาผู้วิจัยได้ค้นพบศักยภาพของพระธาตุทั้งสามองค์ ซึ่งเป็นพื้นฐานของทุนทางวัฒนธรรมที่นำมาเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ ดังนี้

พุทธตำนาน พระธาตุพนมและรอยตำนานอุรังคธาตุริมฝั่งโขงประกอบด้วย ๙ ภูมิสถานสำคัญ ที่ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุที่ว่าด้วยการสถาปนาองค์พระธาตุพนมและเรื่องราวสัมพันธ์กันระหว่าง เจ้าผู้ครองนครรัฐโบราณที่มีส่วนในการสถาปนาพระอุรังคธาตุคือ พญาจุลนิพทมทัต พญาอินทปัตถนคร

พญานันทเสน พญาสุวรรณภิงคาร และพญาคำแดง^{๑๔} พุทธตำนานและความศรัทธาเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมากเหนือสิ่งอื่นใดประชาชนได้คุณค่าทางด้านจิตใจเพราะพระธาตุถือเป็นจิตวิญญาณของประชาชนชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ^{๑๕}

ด้านวัฒนธรรม พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และ พระธาตุอิงฮัง มีขนบธรรมเนียมประเพณีป็นเอกลักษณ์ที่ยังรักษาไว้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมด้านศาสนาทำให้เกิดการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ การผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นกับพระพุทธศาสนาเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นและเป็นการเชื่อมประสานสายสัมพันธ์คนสองฝั่งโขง ที่สำคัญอีกประการนอกเหนือความสัมพันธ์ฉันพี่น้องก็คือ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งฝังแน่นอยู่ในใจของผู้คน มีเครื่องร้อยรัดอันได้แก่ พระธาตุพนม พระธาตุ

เชิงชุม พระธาตุอิงฮัง ประเพณีทางศาสนาซึ่งสืบทอดมายาวนานระหว่างสองฝั่งโขง เช่น ทอดผ้าป่า ทอดกฐินเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์กันประจำปีของพระธาตุและงานในวันสำคัญต่างๆทางพุทธศาสนา การสืบทอดของข้าโอกาส การถวายข้าวพืชภาค การปฏิบัติตามฮีต ๑๒ คอง ๑๔ อย่างเคร่งครัด การรำบูชาพระธาตุซึ่งถือว่าเป็นการถวายมือถวายแขนบูชาพระธาตุ เป็นต้น^{๑๖}

ความสำคัญของพระธาตุ พระธาตุมีความสำคัญในด้านต่างๆ คือการเป็นปูชนียธาตุที่บังเกิดจากพระวรกายของพระพุทธเจ้า การสร้างเจดีย์ไปในดินแดนต่างๆ คือการนำพระพุทธศาสนาให้เข้าไปในที่นั้นๆ เจดีย์เดินทางไกลเท่าใดพระพุทธศาสนาก็เดินทางไกลไปได้เท่านั้น^{๑๗} เจดีย์ซึ่งบรรจุพระบรม

^{๑๔} มूलนิโธจจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ, แนวทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ฉบับร่าง)ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.) โดยภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒๕๕๗, หน้า ๗๘.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูพนมเจติยานุรักษ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดพระธาตุพนม, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายพัฒนเดช ศรีจันทร์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร, นายสัมฤทธิ์ พุฒศรี นายอำเภอเมืองสกลนคร วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๑๗} เกษมสุข ภมรสติธย์, เล่าเรื่องเจดีย์เจดีย์ศึกษา(เล่มที่ ๒) อโศกธรรมราชา ผู้ทำให้พระพุทธศาสนาเจดีย์รุ่งเรือง,(กรุงเทพมหานคร: คณะทำงานบ้านมธุระ ฝ่ายผลิต, ๒๕๔๔), หน้า ๔๙-๕๒.

สารริกธาตุเป็นสถานที่ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ เพื่อพัฒนากาย จิต ปัญญา เชื่อมโยงมาจาก ศรัทธาที่มีต่อพระพุทธเจ้าและพระธรรมของ พระองค์จากศรัทธานี้จึงถือว่าพระบรมธาตุ เป็นมงคลวัตถุสูงสุด การสักการบูชาทั้งอามิส บูชาและปฏิบัติบูชา จึงเป็นการสร้างสม ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการพัฒนาชีวิต พัฒนา คนและพัฒนาสังคม และความสำคัญในฐานะ ของการเป็นศาสนวัตถุที่เชื่อมโยงความเชื่อ ทางศาสนา ปรัชญาศิลปวัฒนธรรม และวิถี ชีวิตชุมชน พุทธศาสนาเป็นรากฐานของทุน ทางวัฒนธรรมของสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับ คุณค่า ความรู้ภูมิปัญญา จึงอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นต้นกำเนิดของวัฒนธรรม ไทยด้านต่างๆ^{๑๘}

ศรัทธาของชุมชนที่สืบสานมาจน ปัจจุบัน คติความเชื่อโบราณที่สืบทอดกันมา หลายชั่วอายุคน การเดินทางไปนมัสการพระ ธาตุเจดีย์ จะได้กุศลผลบุญอันยิ่งใหญ่เพราะ พระธาตุเจดีย์คือ สถานที่ที่บรรจุพระบรม สารริกธาตุ ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แทนองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งพระธาตุเชิง ชุม พระธาตุพนม และพระธาตุอิงฮัง พุทธศาสนิกชนมีความศรัทธาและความเชื่อว่า หากได้นมัสการ และได้ถวายเครื่อง สักการบูชาพระธาตุ จะทำให้จิตใจเกิดความ สงบเยือกเย็น ดังนั้น การเดินทางท่องเที่ยวไป กราบนมัสการสักการบูชาพระธาตุเจดีย์ การ ประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา พบแต่สิ่ง

สวยงามของวัด พุทธธรรมที่บริสุทธิ์ ย่อม ส่งผลให้ผู้นั้นมีความสงบร่มเย็นในจิตใจ^{๑๙}

นโยบายของรัฐบาล จากแผน ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซีย พ.ศ. ๒๕๕๔ – ๒๕๕๘ มียุทธศาสตร์ด้านการ ส่งเสริมให้เกิดความเชื่อมโยงด้านการเดินทาง ท่องเที่ยวในภูมิภาคอาเซียน และหนึ่งมาตรการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวของอาเซียนคือ การ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและมรดกของชาติ^{๒๐} รวมทั้ง กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยว ภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการ สร้างสรรค์ประโยชน์ ทั้งต่อสถาบันครอบครัว และต่อสังคมโดยรวม โดยเฉพาะการท่องเที่ยว ทางพระพุทธศาสนากลายเป็นการท่องเที่ยว อีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาว ต่างประเทศ ที่ให้ความสนใจเป็นพิเศษกับวัด แหล่งโบราณสถาน เนื่องจากเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมที่มีประวัติ เอกลักษณ์ และมีการ ถ่ายทอดสืบเนื่องมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งเป็น ตามคติความเชื่อที่ถือว่าได้มาสักการะขอพร เป็นมงคลของชีวิต และยังสามารถสร้างเสริม กำลังใจให้เกิดขึ้น ทำให้จิตใจผ่องใส^{๒๑} และมี

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูสุภกสิกรานุกิจ (สุริยา),ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

^{๒๐} สำนักเลขาธิการอาเซียน, แผน ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. ๒๕๕๔ -๒๕๕๘ (ฉบับภาษาไทย), (กรุงเทพฯ:สำนัก เลขาธิการอาเซียน, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓.

^{๒๑} กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว

^{๑๘} ประพันธ์ กุลวณิชฉัย.ศ., "ค้นหา อะไรในวันสงกรานต์", พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๔.(เมษายน ๒๕๕๐):หน้า๑๕๔-๑๕๕.

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว ๒ ผังโขง โดยมีความร่วมมือของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นหลักในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยต่อยอดการทำงานแบบเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านคือ สหพันธรัฐ เวียดนาม เคยใช้ชื่อว่าไหว้พระธาตุประจำวันเกิดผนวกกับจะมีเส้นทางเชื่อมโยงคือพระธาตุเชิงชุม พระธาตุอิงฮัง และพระธาตุพนม ซึ่งแนวทางจะเป็นความเชื่อในเรื่องตำนานอุรังคธาตุ และมีกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ประเพณีการนมัสการพระธาตุ การปฏิบัติธรรม การทำบุญตักบาตรริมโขง เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมในเชิงสนับสนุน ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดแผนการจัดงานร่วมจัดงาน ร่วมในการจัดเก็บรายได้ของวัด การท่องเที่ยววนั้นนอกจากจะเป็นการเดินทางมาทำบุญหรือจาริกแสวงบุญแล้ว ยังรวมไปถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ โดยชาวบ้านจะมองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจเกิดการจ้างงาน การจับจ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นได้ เช่น การที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมวัดและต้องการไหว้พระ ทำบุญ ปฏิบัติธรรมวัดและชุมชนก็จะดำเนินการจัดหาของถวายที่จำเป็นแก่การทำบุญ หรือการจัดกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ เช่น มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม หรือถ้านักท่องเที่ยว

ต้องการสนใจด้านประวัติศาสตร์ทางวัดก็จะจัดมีคฤหาสน์มาอธิบายในการเที่ยวชม เป็นต้น^{๒๒}

โดยสรุป การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุมีรูปแบบและกิจกรรมแบบผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเชิงพระพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นถึงพุทธประวัติและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความเชื่อของท้องถิ่น และยังเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุมและพระธาตุอิงฮังมีคุณค่าต่อจิตใจและศรัทธาของพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาให้กับนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปผ่านสื่อสัญลักษณ์ที่หลากหลาย เช่น พุทธศิลปกรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ความเชื่อในตำนานอุรังคธาตุ ความศรัทธาต่อพระธาตุเจดีย์ ประเพณีและวัฒนธรรม โดยเรียนรู้จากการสัมผัสพื้นที่สภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาต วิถีแห่งวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถเชื่อมโยงวิถีการท่องเที่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างสอดคล้องรองรับกัน

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายอดิศักดิ์ เทพอาสน์, ผู้อำนวยการจังหวัดนครพนมและผู้เกี่ยวข้อง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

๓. รูปแบบการท่องเทียวทาง
พระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ

การท่องเที่ยวที่ปรากฏในคัมภีร์ทาง
พระพุทธศาสนา มี ๒ แนวทาง คือการ
ท่องเทียวแบบไม่รู้แจ้งแทงตลอด ซึ่งจะนำไปสู่
การอ่อนเร่ไปในสังสารวัฏ ไม่มีที่สิ้นสุด กับการ
ท่องเทียวแบบใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา และปฏิบัติเพื่อ
การเจริญในศรัทธา ศีล สมาธิ ปัญญา
สติสัมปชัญญะ สามารถพึ่งตนเองได้แล้ว
ออกไปให้การอนุเคราะห์แก่โลก เพื่อ
ประโยชน์และเกื้อกูลผู้อื่น^{๒๓} นอกจากนั้นยังมี
ต้นแบบพุทธจาริกที่ยิ่งใหญ่เดินทางจาก
แผ่นดินใหญ่จีนถึงชมพูทวีปเพื่อการพระ
ศาสนา คือ หลวงจีนฟาเหียน เมื่อปี
พ.ศ. ๙๔๒, หลวงจีนเหียนจั้ง หรือที่นิยม
เรียกว่า พระถังซำจั๋งในอีก ๒๓๐ ปีต่อมา
(พ.ศ. ๑๑๗๒) และหลวงจีนอี้จิง ที่ออก
เดินทางในปี พ.ศ. ๑๒๑๔ หลังจากพระถังซำ
จั๋งมรณภาพราว ๗ ปี^{๒๔} ในงานวิจัยเรื่อง
รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเทียวทาง
พระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:
กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ” สู่

“เส้นทางธรรม”^{๒๕} เส้นทางท่องเทียวมี ๒
รูปแบบ ๓ เส้นทาง ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ เส้นทางบุญ ซึ่ง
ประกอบด้วย ๒ เส้นทาง คือ เส้นทางตำนาน
องค์พระธาตุ และเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูป
คู่บ้านพระอริยสงฆ์คูเมือง

รูปแบบที่ ๒ เส้นทางธรรม คือ
เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม แต่ละเส้นทาง
มีอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเทียว ดังนี้

๑. เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ มี
พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเป็น
แหล่งดึงดูด ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดเป้าหมาย
ในการเดินทางไปกราบไหว้แสวงบุญ มีทั้งหมด
๑๐ พระธาตุ

๒. เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน
พระอริยสงฆ์คูเมือง มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์
และพระอริยสงฆ์เป็นแหล่งดึงดูด ซึ่ง
นักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าไหว้พระพุทธรูป
และทำบุญกับ พระอริยสงฆ์ได้บุญมาก
ส่วนมากพระอริยสงฆ์เป็นพระนักปฏิบัติธรรม
ได้ชื่อว่าตามรอยพระอริยสงฆ์ และยังมี
รูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ยังสืบทอดมาจนถึง
ทุกวันนี้

๓. เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม
วัตถุประสงค์ของการไปคือเพื่อปฏิบัติธรรม
หวังเพิ่มบุญสั่งสมความสงบ แสวงหาความจริง
ของชีวิต ลดความวุ่นวายหวังการบรรลุ ปฏิบัติ

^{๒๓} มุลินีหัจจดหมายเหตุพุทธทาส

อินทปัญญา, กรอบแนวทางการส่งเสริมการ
ท่องเทียวเชิงศาสนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.)โดย
ภูมิภาคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (กรุงเทพฯ:
มุลินีหัจจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา),
สิงหาคม, ๒๕๕๗, หน้า ๑๘๓.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๙.

^{๒๕} ดร. แม่สีกฤษณา รักษาโฉม และ
คณะ, “รูปแบบและกระบวนการจัดการ
ท่องเทียวทางพระพุทธศาสนาในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง
“เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม”, ๒๕๕๖ หน้า
๒๐๖.

ตามแนวทางที่พระอริยสงฆ์ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง

การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นแนวทางสำหรับการท่องเที่ยวตามตำนานอุรังคธาตุ เพื่อสร้างเป็นรูปแบบการเรียนรู้ ด้วยการทัศนศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง โดยเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติ และวิถีแห่งวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถจัด รูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาโดยจำแนกเป็น ๕ รูปแบบ คือ

๑. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พุทธศิลป์ เป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่า ให้ความสำคัญที่จะอนุรักษ์พุทธสถานและนัยของพุทธธรรมอันเป็นที่มาของพุทธศิลป์นั้น อีกทั้งเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และเพิ่มประสบการณ์ ปรับเปลี่ยนทัศนคติ การถ่ายทอดหลักธรรมของพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาปัญญาผ่านสุนทรียภาพของพุทธศิลป์ต่างๆซึ่งสอดคล้องค่านิยม แนวคิด วิถีชีวิต คติธรรมต่างๆตลอดถึงการเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารคุณค่าของมรดกทางพุทธศิลป์และนัยของพุทธธรรม

๒. การท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างศรัทธาปัญญา บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึก โดยเป็นการศึกษาถึงหลักพุทธธรรม การปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา การไหว้พระ สวดมนต์ เป็นต้น ที่อาศัยความสนใจเฉพาะ ของนักท่องเที่ยวในด้าน

พระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของชาวพุทธ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว

๓. การท่องเที่ยวเชิงวิชาการเพื่อการวิจัยศึกษาพุทธประวัติ ตำนานการท่องเที่ยวเชิงวิชาการเพื่อการวิจัยศึกษาพุทธประวัติ ตำนาน เป็นการท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจในลักษณะของการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนากับประวัติศาสตร์ และความ เป็นเอกลักษณ์ องค์ความรู้เป็นเครื่องดึงดูดใจรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้มุ่งเน้นการเรียนรู้ในเชิงลึกของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เป็นต้น

๔. การท่องเที่ยวเพื่อสักการะพระธาตุตามประเพณี เป็นการสร้างคุณค่าทางจิตใจ โดยมีพระธาตุเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม อีกทั้งเป็นการส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ที่ดีงาม เป็นการรักษาวัฒนธรรมประเพณีให้คงอยู่ต่อไป

๕. การท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพทางครอบครัว เป็นช่วงเวลาที่ สามารถสร้างความใกล้ชิด ความอบอุ่นระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่พ่อแม่ได้มีโอกาสใช้เวลากับลูกหลาน มีโอกาสที่จะถ่ายทอดคุณธรรม ความรู้ ความเข้าใจในศักยภาพของมนุษย์ สร้างปัญญาโดยการพัฒนา และยังสามารถทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยการศึกษาหลักธรรม ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาให้เป็นไปตามหลักธรรม คำสอนเพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้อง ตลอดจนถึงการเผยแพร่และปกป้องพระศาสนา ปลุกฝังจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในสังคมชาวพุทธ

๕. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

๑) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน คณะสงฆ์และชุมชนควรมีการจัดทำ และบูรณาการการทำงานส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเชิงพุทธและเชิงวัฒนธรรมร่วมกัน ทั้งการท่องเที่ยวในช่วงเทศกาล และการ ท่องเที่ยวที่ไม่ใช่เทศกาล เพื่อให้เกิดการ ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

๒) ควรมีการจัดทำการประเมินการ ท่องเที่ยววัดในด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม รวมไปถึงการอบรมให้ความรู้แก่พระสงฆ์และ มัคคุเทศก์เกี่ยวกับจัดการท่องเที่ยว

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

๑) เพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น การศึกษา ในครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้มุมมองจากหลายภาคส่วน

๒) ควรศึกษาและวิจัยติดตามผล เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของวัดในรูปแบบอื่น เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา การท่องเที่ยว เพื่อสันตนา ไม่นับเฉพาะศาสนสถาน เพื่อนำมาปรับปรุงการรูปแบบการท่องเที่ยวต่อไป

๓) ควรศึกษาเรื่องความต้องการของ นักท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เพื่อเป็นแนวทาง สอนงตอบต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ เข้ามาเที่ยวตามตำนานอุรังคธาตุ เพื่อการ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มีความ น่าสนใจเพิ่มมากขึ้น

บรรณานุกรม

กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **แนวทางโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว** เส้นทางแสวงบุญในมิติทาง ศาสนา ปี ๒๕๕๗. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา. ๒๕๕๗.

เกษมสุข ภมรสถิตย์, เล่าเรื่องเจดีย์ เจดีย์ศึกษา(เล่มที่ ๒) อโศกธรรมราชา ผู้ทำให้พระพุทธรูปศาสนาเจดีย์ รุ่งเรือง. กรุงเทพมหานคร: คณะทำงานบ้านมรุระ ฝ่ายผลิต. ๒๕๕๔.

จารุตา เต็มโชค, “สถานที่ท่องเที่ยวในสภานะเขต”, **วารสารดำรงราชานาภาพ**, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๔, (๒๕๕๕)

จุฑาภรณ์ หินชุยและสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์. “**แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัด ประชาคมวาราม อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด**”. รายงานการวิจัย. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๕๗.

ประพันธ์ กุลวินิจฉัยผศ.”**ค้นหาอะไรในวันสงกรานต์**”. **พุทธจักร**, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๔, (เมษายน ๒๕๕๐): หน้า๑๕๔-๑๕๕.

พระเทพรัตนโมลี (แก้ว กนตภาโส), **อุรังคนิทาน: ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร:นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๗),

แม่ชีเกษณา รักษาโณม, ดร. และคณะ. “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนเปลี่ยนแปลง“เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). ๒๕๕๖

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ. กรอบแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.)โดยภูมิภาคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ. ๒๕๕๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . อรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๓-๒๕๓๙.

วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร, ประมวลภาพประวัติศาสตร์พระธาตุพนมและภาพโบราณวัตถุค่ามหาศาลในกรุพระธาตุพนม, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๕๒),

สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ, กฐินพระราชทานวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๕. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด). ๒๕๕๕.

สำนักเลขาธิการอาเซียน, แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. ๒๕๕๔ -๒๕๕๘ (ฉบับภาษาไทย). กรุงเทพฯ:สำนักเลขาธิการอาเซียน. ๒๕๕๔.

สัมภาษณ์ พระครูสุกสิการานุกิจ (สุริยา),ดร., ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายพัฒนาเดช ศรีจันทร์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร, วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ พุฒศรี นายอำเภอเมืองสกลนคร วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูพนมเจติยานุรักษ์, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง วัดพระธาตุพนม, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายอดิศักดิ์ เทพอาสน์, ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนมและผู้เกี่ยวข้อง, ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘..

